

NOI DESCOPERIRI DIN EPOCA BRONZULUI ÎN JUDEȚUL BUZĂU OBSERVAȚII ASUPRA CRONOLOGIEI CULTURII MONTEORU

DE

ALEXANDRU OANCEA și VASILE DRĂMBOCIANU

Primele investigații arheologice în zona Buzăului, începute la Sărata Monteoru în 1917, au identificat o cultură cu trăsături bine definite, care a primit numele aşezării eponime ¹. Cu excepția descoperirilor amintite, până în prezent, epoca bronzului pe teritoriul județului Buzău a fost puțin și accidental cercetată. Poate fi menționat doar sondajul de la Bălești—Aldeni, într-o aşezare de tip Monteoru ² și săpătura de salvare de la Smeieni ³. Mai nou, prin investigații de mai mare amploare la Cirlomănești ⁴ și Pietroasa Mică, prin cercetări de suprafață, mici sondaje și numeroase descoperiri fortuite, s-a adunat un fond important de obiecte datind din epoca bronzului, cele mai numeroase fiind proprii culturii Monteoru. În lucrarea de față vom prezenta sintetic aceste descoperiri inedite, făcînd, datorită spațiului limitat, mai puțin o analiză a materialelor și mai mult o ordonare și interpretare a lor, pe etape cronologice și culturale.

Descoperiri aparținînd fazei *Monteoru Ic4* au fost semnalate pe teritoriul județului Buzău în mai multe puncte: Sărata Monteoru, Pietroasa Mică — Coasta Rusului, Săpoca, Fintinești și Cirlomănești. Singurele observații stratigrafice asupra acestei etape au putut fi făcute doar la Sărata Monteoru, pe pantă, aici fiind notate trei niveluri de locuire ⁵ și la Cirlomănești, unde materialele Monteoru Ic4 au fost găsite într-un singur nivel, cu o grosime ce variază între 15 și 30 cm.

¹ I. Nestor, BerRGK, 1933, p. 94—100; idem, Istoria României, I, București, p. 100—105; idem *Raport asupra activității științifice a MNA în anii 1942—1943*, București, 1944, p. 20—29; I. Nestor și colab., SCIV, 1, 1950, p. 53—56; SCIV, 4, 1953, 1—2, p. 69—90; SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 497—515; Eugenia Zaharia și Alexandrina Alexandrescu, SCIV, 2, 1951, p. 159—169; Eugenia Zaharia în *Actes du VIIIe Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques*, Belgrad, 1971, p. 52; idem, Studii și cercetări de istorie buzoiană, Buzău, 1973, p. 19; idem, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 411—415, 525—528.

² Gh. Ștefan, Dacia, 5—6, 1935—1936, p. 138—149.

³ Victor Teodorescu, Materiale, 8, 1962, p. 273—283.

⁴ Alexandru Oancea, Cercetări arheologice, Muzeul de istorie al R.S.R., 2, 1976, p. 191—238.

⁵ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, loc. cit.

Ceramica etapei Mlc4 este lucrată fie din pastă fină, bine frământată și arsă, de culoare brună, brună-cenușie sau neagră, lustruită, fie mai grosieră, având ca degresant pietriș mărunț sfărâmat și bucăți de calcar.

Tipurile principale de vase folosite în această fază sînt : *ceașca* cu gît înalt, gura ușor albiată, buza răsfrîntă în afară, de sub care pornesc două torți bandate aproape paralele cu gîtul ; corpul nu este uniform curbat, între etajul inferior și cel superior existînd un unghi, care alături de pragul ce apare pe unele vase între gît și corp, constituie elemente caracteristice fazei Mlc4 ; *askosul* ; *cupa* cu patru torți bandate ; *paharul* înalt cu gura largă, acoperit cu barbotină, sau scund cu pereții ușor înclinați spre fund ; *amfora* cu gît înalt și marginea în pilnie (fig. 1/1—9 ; 2/1, 3, 6. ; 3/3, 5, 8 ; 6/1—9 ; 7/1—8).

Decorul este predominant incizat : cercuri concentrice simple sau combinate cu șiruri de puncte, linii în căpriori, val sau orizontale, uneori trasate cu ajutorul pieptenului, triunghiuri umplute cu puncte, care, cu predilecție, încadrează linii orizontale, briuri alveolare aflate pe vasele sac. Pe un singur fragment de ceașcă, avînd culoarea neagră, apare un ornament în zigzag realizat prin tehnica Furchenstich (fig. 3/9).

Una din puținele piese de metal aparținînd acestei etape e reprezentată de un topor plat de aramă descoperit la Băiești—Aldeni⁶.

La Cîrlomănești și Săpoca s-a constatat apariția la acest nivel a unor materiale ceramice, avînd unele din caracteristicile generale ale ceramicii bronzului timpuriu, a căror definire și încadrare este dificilă în stadiul actual al cunoștințelor noastre. Un singur fragment de vas, descoperit însă într-un context nesigur la Săpoca, provenind dintr-o așezare în care sînt cunoscute doar materiale Mlc4 — Ic3, avînd buza crestată și cercuri incizate pe corp, poate fi atribuit cu certitudine culturii Glina⁷, el rămînînd pentru noi un element singular (fig. 6/1). Mai multe fragmente descoperite la Cîrlomănești, cu perforații complete sau nu, dar fără găuri-butoni, avînd aplicații sub forma unor proeminente, butoni, briuri, ornameentează în general o ceramică grosieră, dar bine frământată și arsă, deosebită de cea monteoreană, sau, în cîteva cazuri chiar pe o pastă de tip Monteoru (fig. 1/6 ; 2/8 ; 3/3 ; 6/4 ; 7/4—5). O parte din aceste materiale — categoria ceramică cu decor în relief — sînt prezente și la Sărata Monteoru, fiind definite ca „elemente Schneckenberg B”⁸, „propriei culturii Monteoru și în același timp comune celor trei culturi de la începutul epocii bronzului, Glina III — Schneckenberg și Monteoru”⁹. În privința elementelor Glina III — Schneckenberg descoperite la Sărata Monteoru, Petre Roman consideră că ele „... ar putea să reprezinte fie moșteniri pe care cultura Monteoru le preia din Glina III, fie o depunere sporadică de caracter Schneckenberg deranjată de locurile ulterioare, monteorene. Tipologic, inventarul Monteoru Ic4 arată o continuare a evoluției Schneckenberg-Glina III, nu o dezvoltare paralelă cu aceasta din urmă”¹⁰.

⁶ Alexandru Oancea și Vasile Drămbocianu, SCIVA, 27, 1976, 4, p. 565—566.

⁷ A. Ulanici, Cercetări arheologice, 1, 1975, p. 69, fig. 18/4 ; 2, 1976, p. 61, fig. 12/5, 17/2—3, 11.

⁸ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 20, 25.

⁹ Idem, *Despre prima etapă de dezvoltare a culturii Monteoru*, Comunicare susținută la Colocviul asupra epocii bronzului, București, 3 dec. 1973.

¹⁰ Petre Roman, ActaArchCarp. 15, 1975, nota 17.

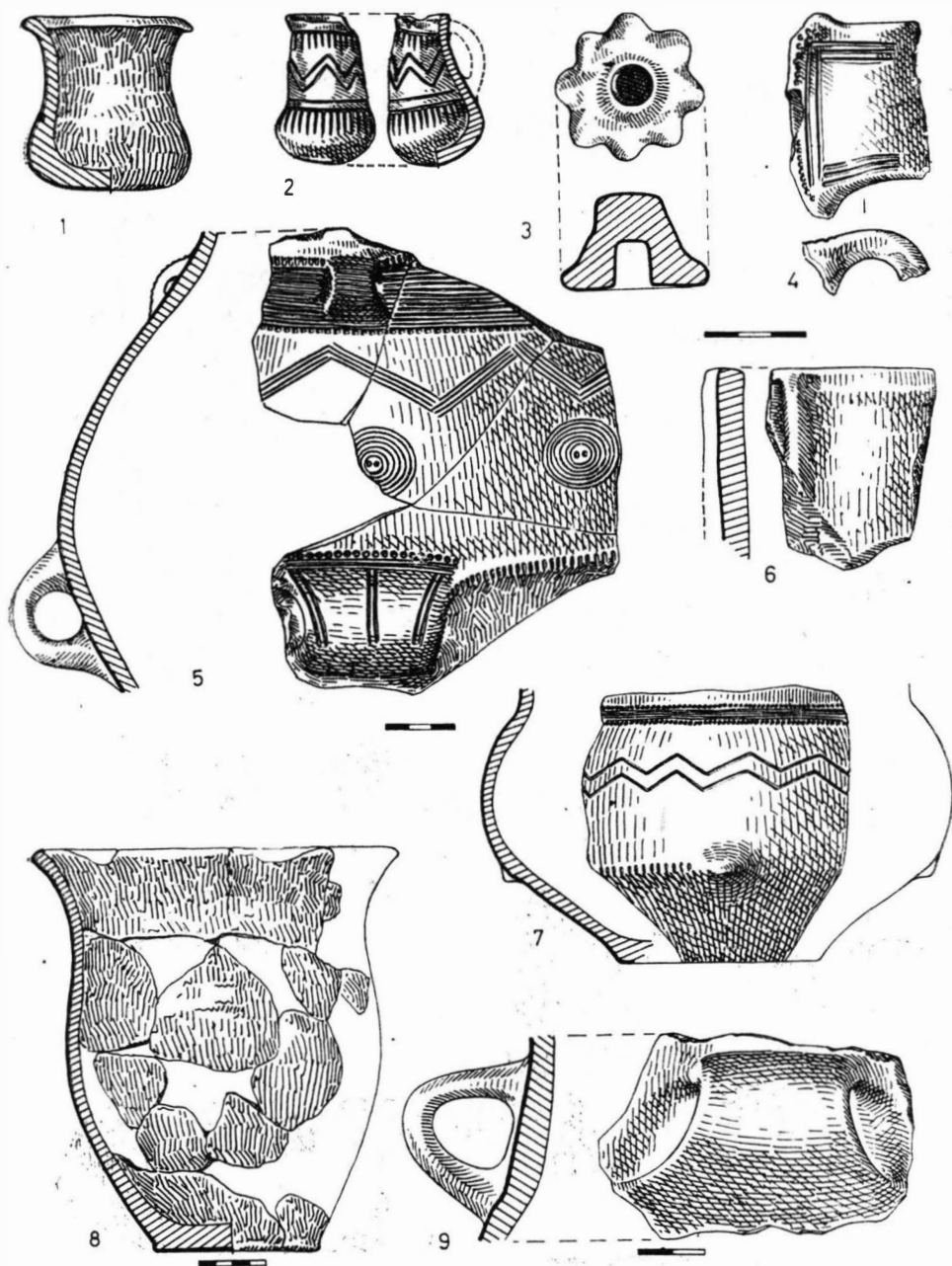

Fig. 1. Ceramică de tip Glină III. — Schneckenberg (6 Cîrlomănești) și Monteoru Ic4 (1—5, 7—9 Cîrlomănești).

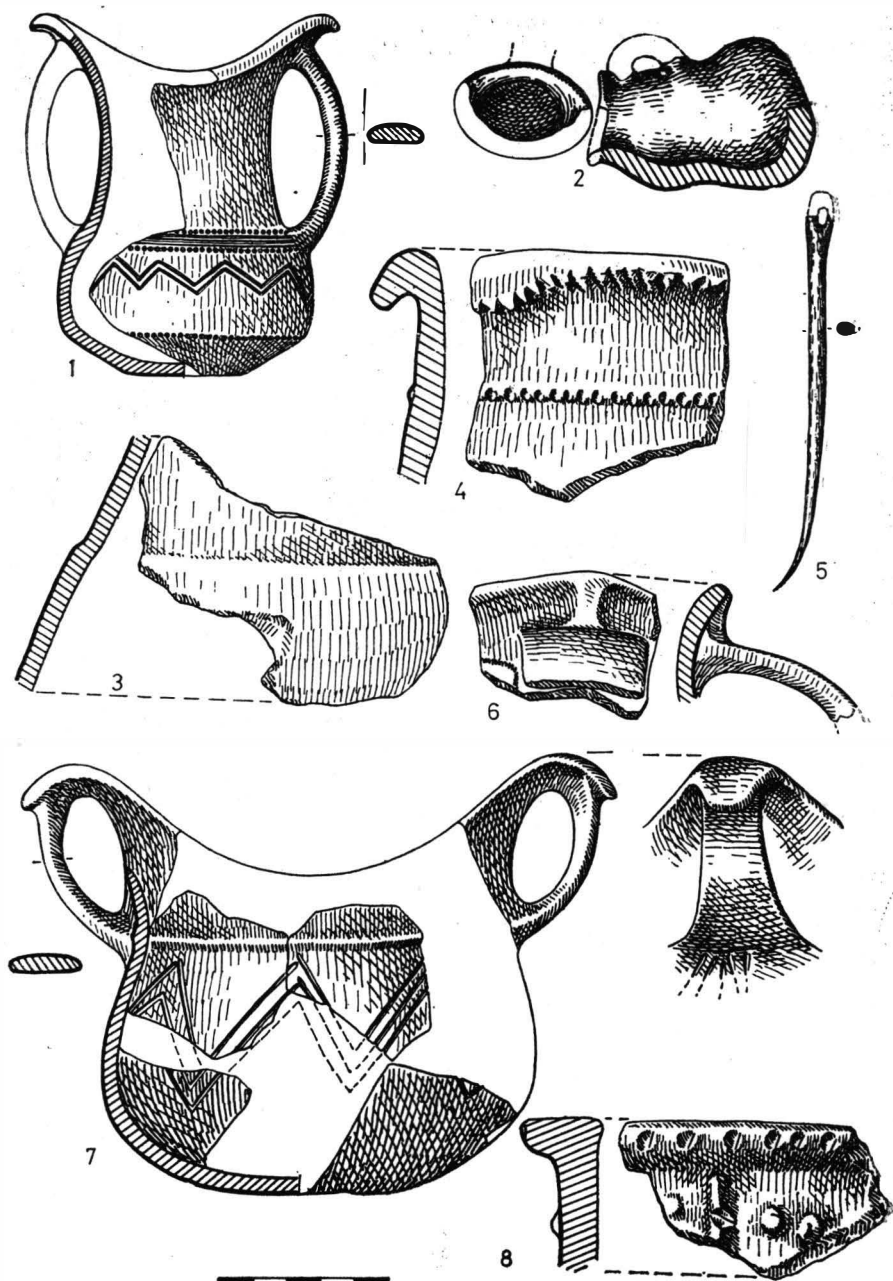

Fig. 2. Ceramică Monteoru Ic4 (1, 3, 6, 8 Cîrlomănești) și Monteoru Ic3 (2, 4, 7 Cîrlomănești).

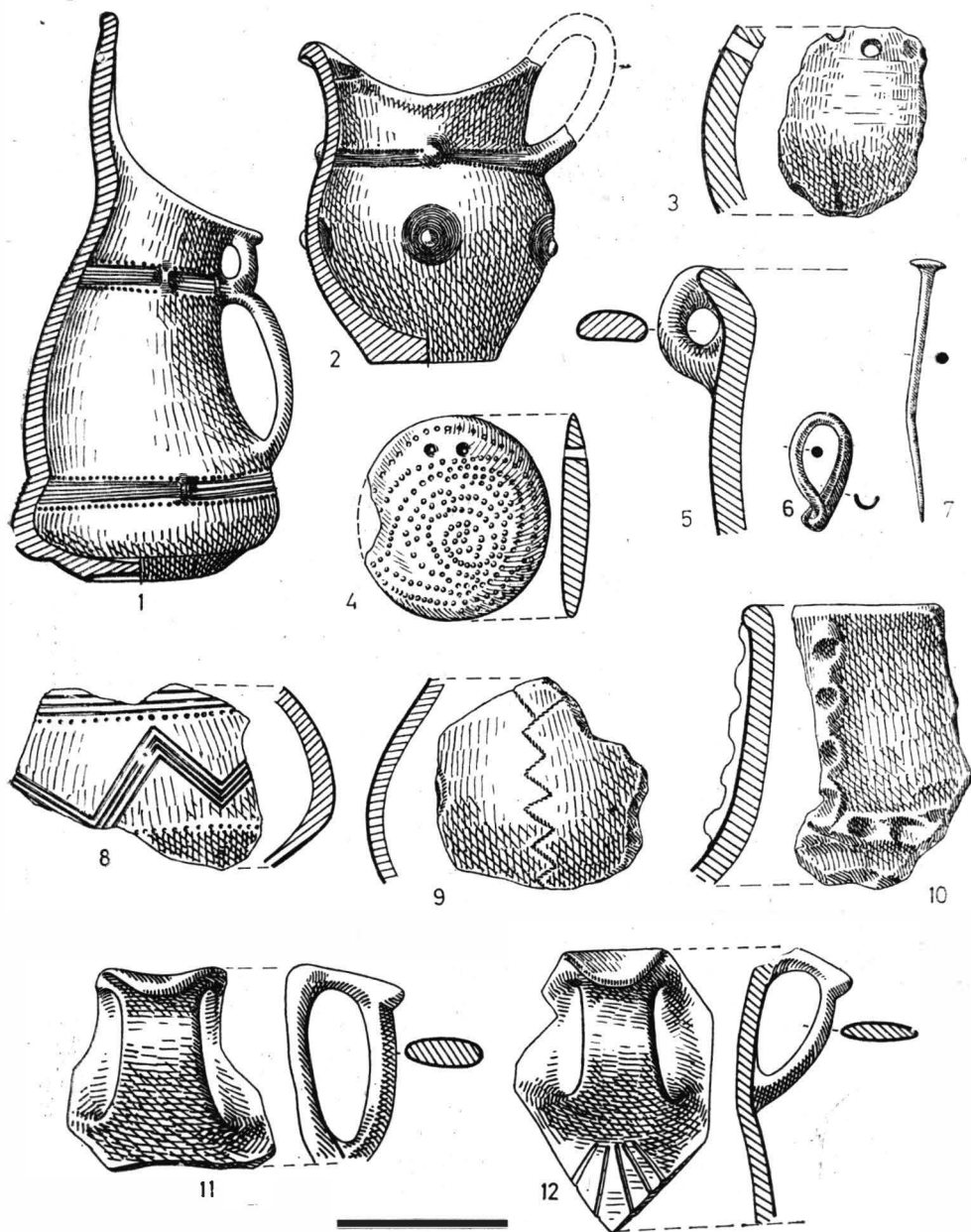

Fig. 3. Ceramică de tip Glină III – Schneckenberg (3 Cîrlomănești), Monteoru Ic4 (5 Flîlnăești; 8–9 Săpoca) și Monteoru Ic3 (1 Băiești–Aldeni; 2, 4 Cîrlomănești; 11–12 Săpoca); bronz (6–7 Cîrlomănești).

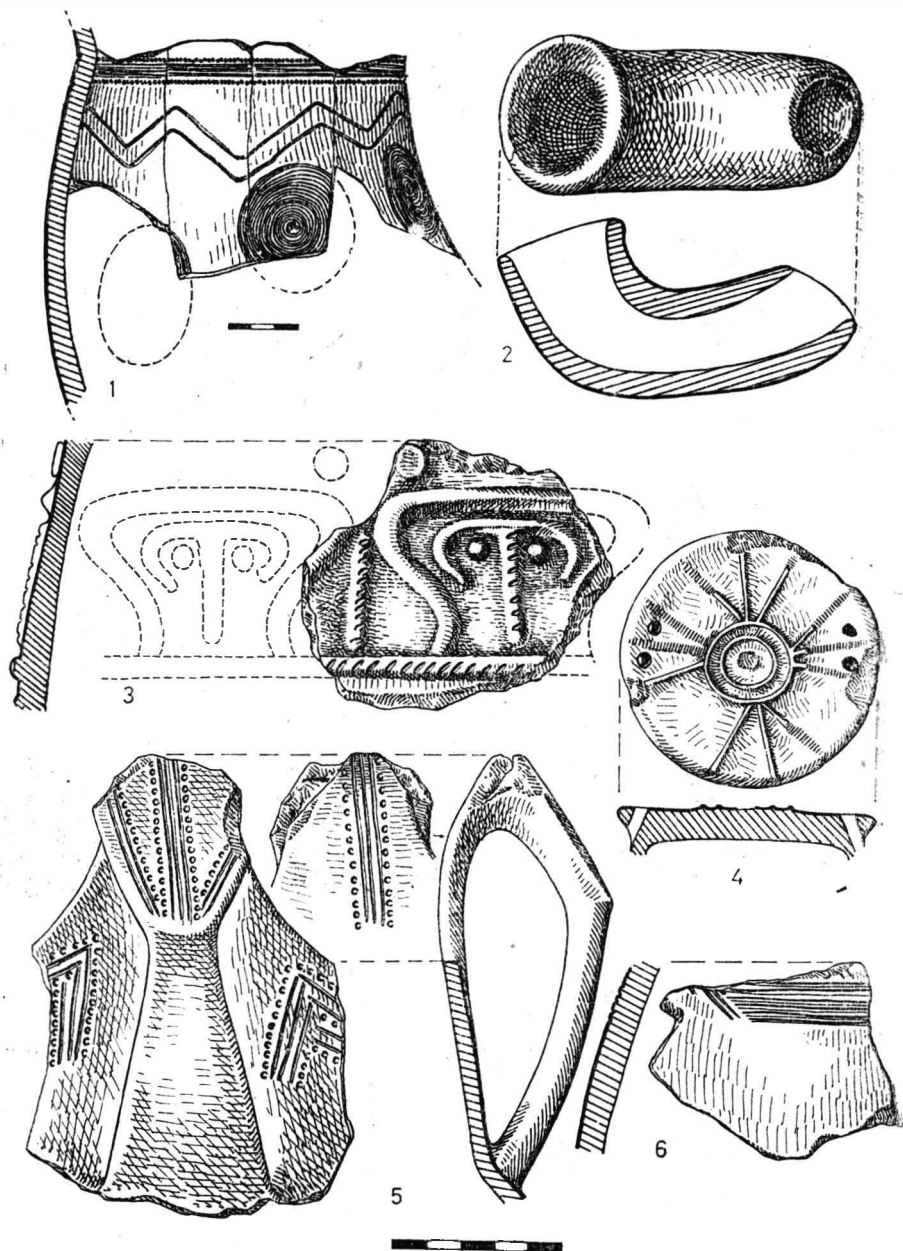

Fig. 4. Ceramică Monteoru Ic3 (1,6 Cîrlomănești), Monteoru Ic2 (3—4 Cîrlomănești) și Monteoru Ia (5 Cîrlomănești).

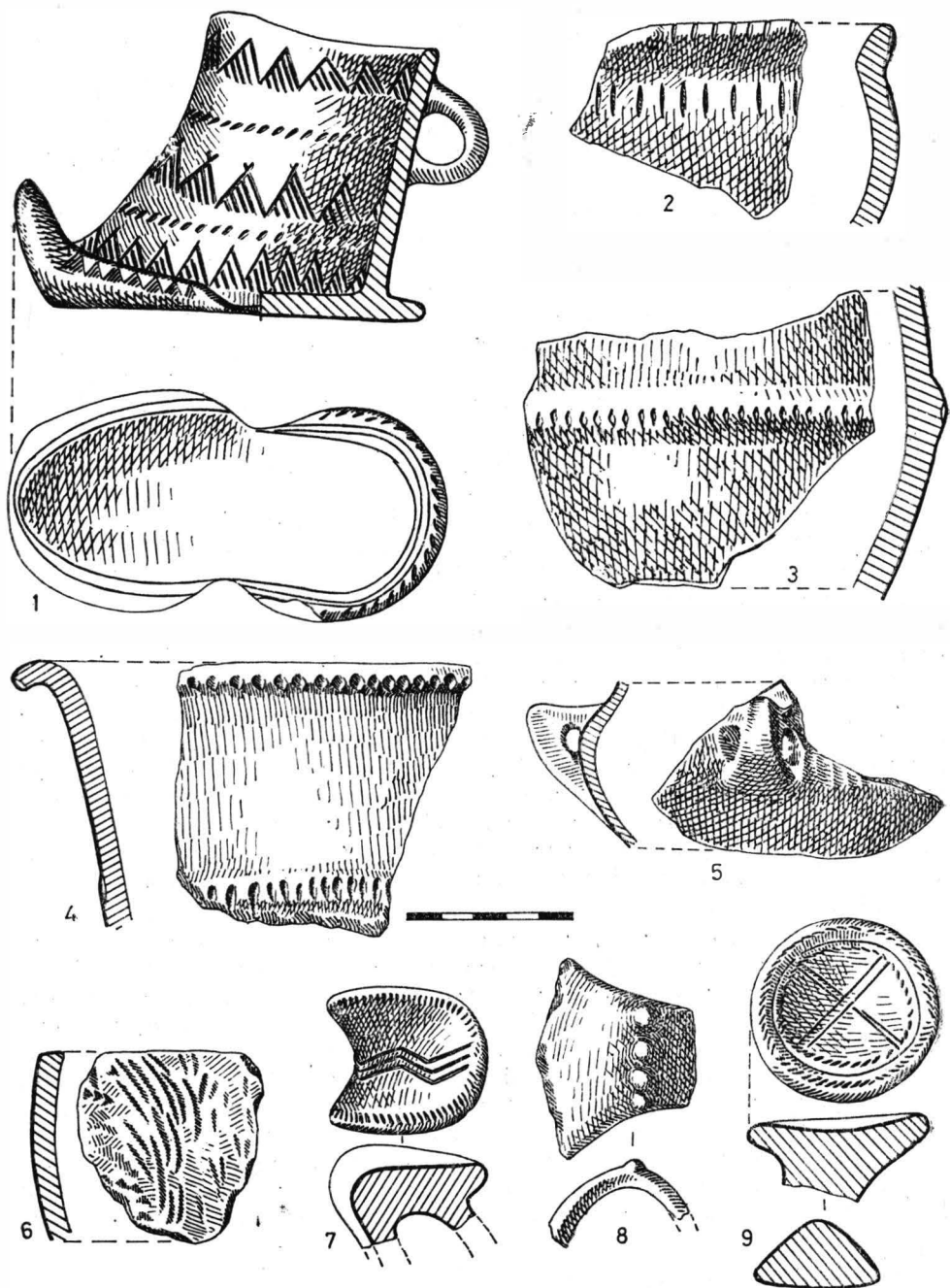

Fig. 5. Ceramică Monteoru Ic3 (2—3 Săpoca ; 4 Cirlomănești ; 8 Fintlinești), Monteoru Ic2 (7 Săpoca), Monteoru Ia (1 Cernătești ; 9 Săpoca), de tip Coslogeni (5 Pîrscov) și Tei (6 Pietroasa-Mică).

Mai nou, Mircea Petrescu-Dimbovița socoate posibilă o contemporaneitate Glina III — Schneckenberg — Monteoru Ic4 chiar la începuturile epocii mijlocii a bronzului¹¹.

Este greu de dovedit această contemporaneitate în epoca timpurie a bronzului sau la începutul bronzului mijlociu, cît timp încă nu deținem în faza Mlc4 elementele tipice culturii Glina III — Schneckenberg, ci doar pe acelea care se întîlnesc și în afara ariei acestei culturi. Ca atare, fragmentele ceramice în discuție nu putem să le socotim de factură Glina III — Schneckenberg, ele avînd o circulație mai largă, ci doar preluări, posibil din cadrul culturii amintite.

Alături de acestea este dificil de explicat prezența unor elemente vestice — Banat — gurile Mureșului — identificate în nivelul Mlc4 de la Cîrlomănești sau în ceramica acestei faze : un pahar cu gura largă, stropit cu barbotină (fig. 1/8), un vâscior miniatural (fig. 1/1), sau chiar forma generală a tipului de ceașcă cu două torți, avînd profilul corpului unghiular (fig. 2/1)¹².

Etapela *Monteoru Ic3 — Ic2* au fost semnalate în numeroase așezări ale culturii Monteoru din zona Buzăului. O analiză aprofundată asupra materialelor Mlc3 — Ic2 fiind deja realizată¹³, vom prezenta succint trăsăturile caracteristice și elementele noi care definesc aceste faze în regiunea din nord-estul Munteniei.

Tipurile de forme și decor din faza Monteoru Ic4 sînt continuate și dezvoltate în etapa următoare Mlc3. Astfel, ceașca Mlc4 cu două torți evoluează spre două forme noi : *ceașca cu o singură toartă*, cu profil alungit, avînd gura albiată, buza ușor trasă în regiunea opusă torții și aplecată în afară, formă apropiată de tipul ceștii din faza Mlc4 (fig. 3/2) și *ceașca scundă* cu corpul bombat și două torți supraînălțate (fig. 2/7). La ambele forme se constată dispariția profilului unghiular al corpului și treptata supraînălțare a torților. Alături de acestea continuă să fie folosite *vasele scunde cu marginea lățită și întoarsă, amfora, vase sac, capace* cu două ori mai multe orificii și înel interior avînd diametrul mai mic decît circumferința obiectului, *askosuri* (fig. 2/2, 4, 7 ; 3/1—2 ; 4/1 ; 5/2—4 ; 8/1—7, 10—13 ; 9/1—14).

În faza Mlc3 apar pentru prima dată o serie de elemente noi, care vor deveni caracteristice și definitorii culturii Monteoru. Pe locul liniei incizate și a șirurilor de puncte care marcau partea superioară a torților Mlc4 vor apărea acum, fie șiruri de mici proeminențe, fie o creastă triunghiulară, care va evolua în moduri diferite : sau îngroșată și aplicată pe brațul toartei se va răsuci formînd un „melc”, sau mărită, în forma unei limbi, va da naștere pragului așa-numitei torți cu șa și prag. Se întîlnesc și torți cu prag avînd șaua puțin marcată (fig. 2/7 ; 3/11—12 ; 5/8 ; 8/2—4).

Deși s-a afirmat lipsa aproape totală din Muntenia a vaselor sac, lucrate din pastă grosieră, avînd buza îngroșată și crestată, prevăzute cu briu crestat¹⁴, descoperiri mai noi, și analizate pe un spațiu mai larg

¹¹ Mircea Petrescu-Dimbovița, *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 277—289 ; idem, *Dicționar de istorie veche a României*, București, 1976, p. 308.

¹² Tudor Soroceanu, *Banatica*, 3, 1975, pl. III/1—4 ; 1/5, 12.

¹³ Marilena Florescu, *ArhMold*, 4, 1966, p. 39—119.

¹⁴ *Ibidem*, p. 81.

decît s-a făcut pînă în prezent, aduc în lumină la Cîrlomănești, Săpoca, Cernătești, Fintînești, Năieni, Pietroasa Mică și în alte localități, existența acestei categorii ceramice (fig. 2/4; 5/2—4; 8/13; 9/1—12).

Decorul vaselor reprezintă o continuare și o dezvoltare a celui întîlnit în perioada anterioară Mİc4. El este realizat aproape integral prin incizie — cercuri concentrice, linii în căpriori, unghiulare, orizontale și zigzag — obținută cu ajutorul unui instrument ascuțit sau cu pieptenele, creștături mărunte, briuri crestate sau simple, mici alveole și proeminențe. Pe vasele sac decorul predominant constă în briuri alveolare și crestate.

Într-o locuință Mİc3 de la Cîrlomănești a fost descoperită o placă-pendantiv de lut, cu două perforații, decorată cu șiruri de puncte care formează o spirală (fig. 3/4). Piesa de la Cîrlomănești are bune analogii în discurile de metal (aramă-aur) și lut cunoscute în mai multe locuri din neolitic pînă la începutul epocii mijlocii a bronzului: Hăbășești¹⁵, Beba Veche¹⁶, Mokrin¹⁷, Pančevo¹⁸.

În etapa Mİc3 încep să se înmulțească descoperirile unor piese de bronz. La Cîrlomănești a fost găsit, într-un complex Mİc3, un ac cu capul lățit (*Nagelkopfnadel*), care apare în perioada Reinecke B și un inel de buclă cu un braț subțire avînd secțiunea circulară, cu nod la capăt, celălalt braț fiind ușor lățit, albiat și terminat prin margine dreaptă (fig. 3/6—7). Un topor de tip răsăritean (Osebiți) a fost descoperit la Cernătești¹⁹.

Etapa *Monteoru Ic2* prin tipurile ceramice și de ornamentație, prin tehnica de execuție a vaselor, reprezintă o dezvoltare directă din faza Mİc3. Formele ceramice continuă cu foarte puține schimbări evoluția din perioada anterioară. Majoritatea vaselor sînt lucrate din pastă bună sau fină, ceramica grosieră fiind aproape inexistentă. Toarta cu șa și prag suferă mici modificări datorate lățirii șei și ridicării marginilor ei, evoluție care va da naștere în faza *Monteoru Ia* torților avînd marginile dezvoltate sub forma unor căști de radio. Un element nou este reprezentat de apariția în ornamentica Mİc2 a unor figuri umane, stilizate, încadrate de o linie în relief avînd forma literei omega, care, în unele cazuri, formează metope pe suprafața vasului (fig. 4/3—4; 5/7; 8/8—9; 10/1—13).

În privința ornamentației se constată folosirea decorului în relief și a celui incizat, preluînd în general motivistica fazei Mİc3. Dacă în Moldova a fost sesizată dispariția în faza Mİc2 a cercurilor concentrice²⁰, în Muntenia ele par totuși să continue, așa cum ne indică un exemplar de la Cîrlomănești (fig. 10/12).

În încheierea sintezei sale asupra fazelor timpurii ale culturii *Monteoru*, Marilena Florescu afirma referitor la Moldova că „A treia perioadă în care pot fi cuprinse materiale arheologice aparținînd fazelor Ic1 — IIB corespunde dezvoltării maxime și ascendente a culturii *Monteoru*”²¹.

¹⁵ V. Dumitrescu, *Hăbășești*, București, 1967, fig. 51.

¹⁶ Dorin Popescu, *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 160.

¹⁷ M. Girić, Mokrin, nekropola ranog bronzanog doba I, în *Dissertationes et Monographiae*, XI, Belgrad, 1971, p. 193, 230, pl. LXXX, III, 13.

¹⁸ Inedită. Muzeul național din Belgrad, inv. 3 053.

¹⁹ Alexandru Oancea și Vasile Drâmbocianu, *op. cit.*, loc. cit.

²⁰ Marilena Florescu, *op. cit.*, p. 84.

²¹ *Ibidem*, p. 113.

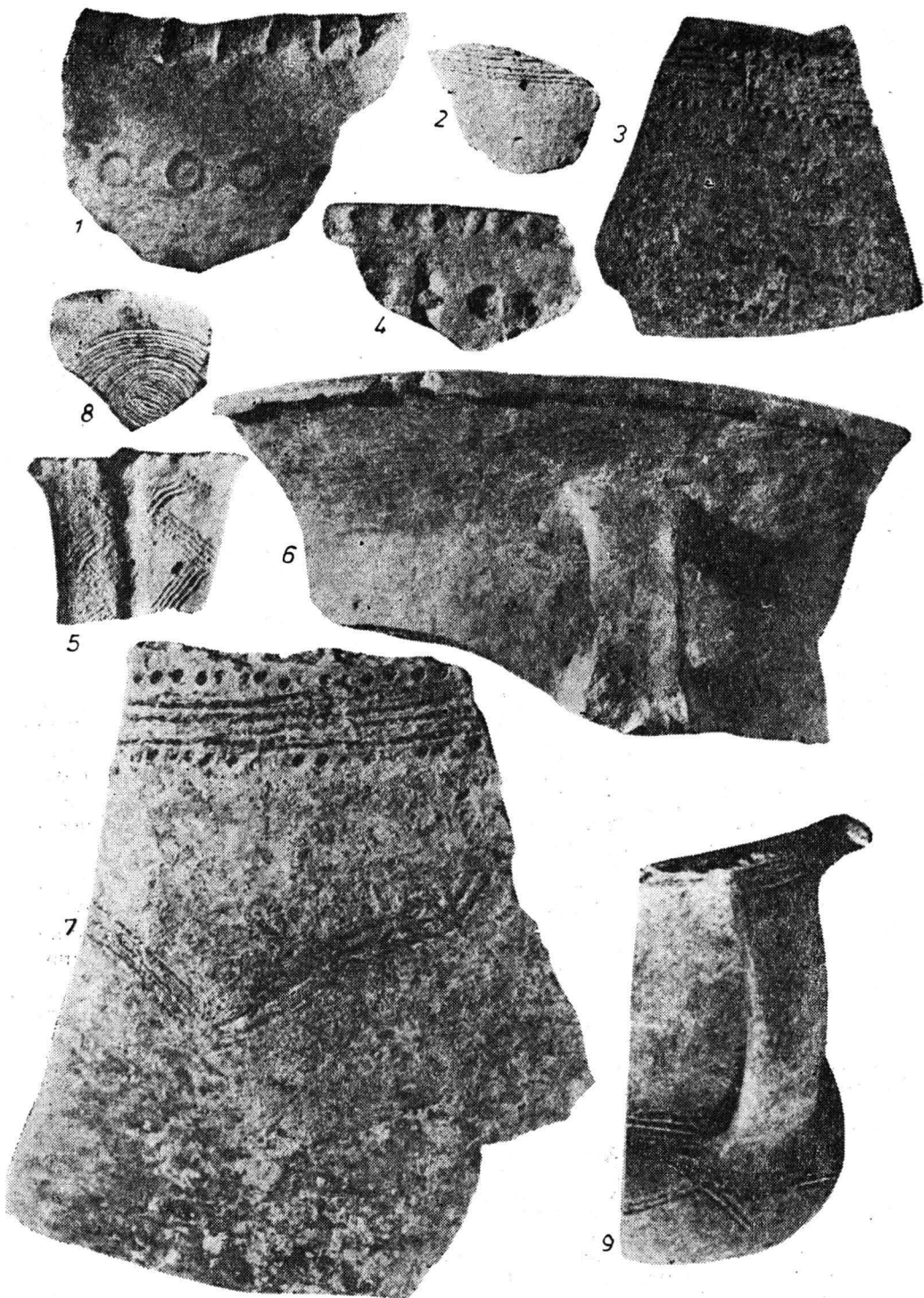

Fig. 6. Ceramică de tip Glină III — Schneckenberg (1 Săpoca ; 4 Cîrlomănești) și Monteoru Ic4 (2—3, 5—9 Cîrlomănești).

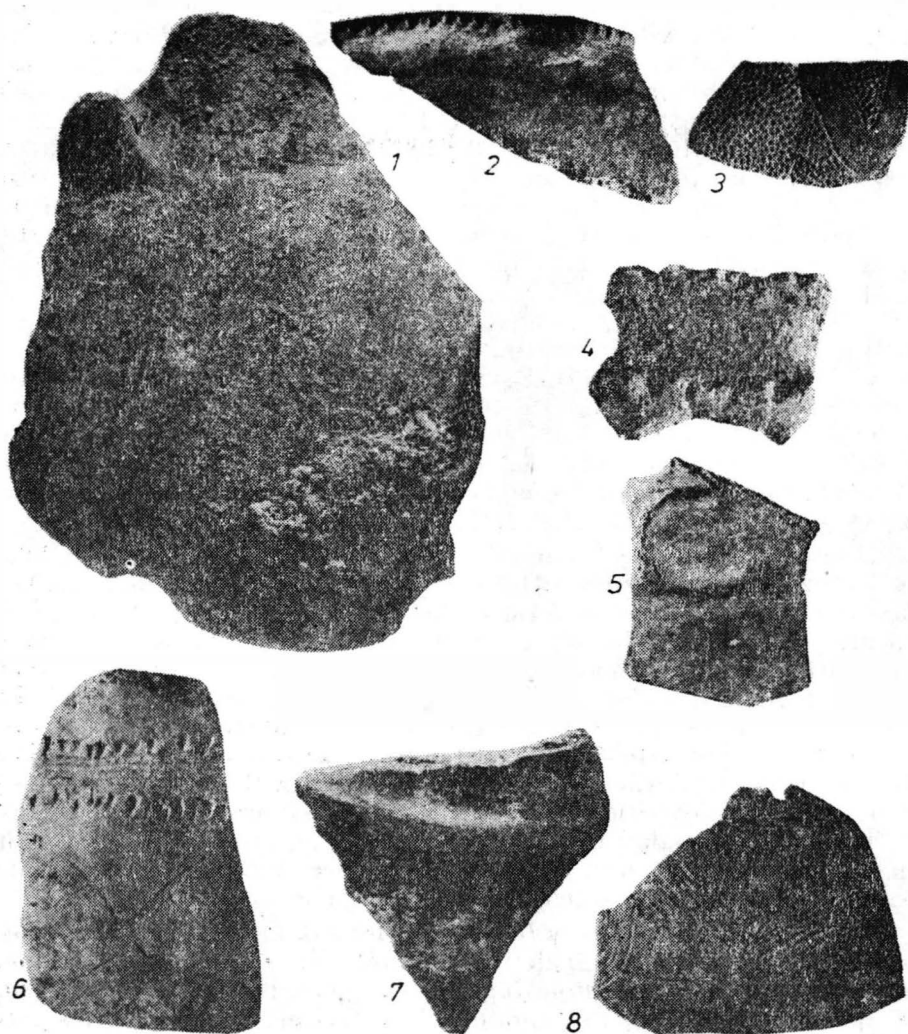

Fig. 7. Ceramică Monteoru Ic4 (1–8 Cîrlomănești).

Această constatare poate fi pusă sub semnul întrebării sau chiar infirmată analizând situația culturii Monteoru în întreaga sa arie de dezvoltare la sfîrșitul fazei Mlc2 și în continuare.

Cartarea așezărilor și necropolelor, cunoscute pînă în prezent aparținînd culturii Monteoru²², ne indică statistic următoarele cifre : dacă în

²² Alexandru Oancea, *op. cit.*, p. 222, 226–230, fig. 20 ; numărul punctelor Monteoru corespund statisticii apărute în 1976, la care am adăugat pe cele cunoscute ulterior ; bibliografia descoperirilor menționate în text în continuare este prezentă în catalogul așezărilor și necropolelor culturii Monteoru din studiul suscit.

prima fază de existență a culturii — MIC4 — descoperirile se concentrează în zona nordică și nord-estică a Munteniei (13), sudul Moldovei (1?)²³ și sud-estul Transilvaniei (1), în fazele următoare — MIC3 — Ic2 — cultura Monteoru înaintează în regiunea centrală și vestică a Moldovei. Cele peste 150 de descoperiri MIC3 — Ic2 sunt repartizate astfel: 4 în Transilvania (numai MIC3), peste 30 în Muntenia și 117 în Moldova. Din faza MIC1 au fost semnalate 14 descoperiri (5 în Muntenia și 9 în Moldova), din etapa MIB 9 descoperiri (1 în Muntenia și 8 în Moldova), ca în fazele MIA și MII (IIa) să fie cunoscute peste 50 de descoperiri. Ultima fază MIII (MIIB și Balintești-Gîrbovăț) cunoaște pînă în prezent 12 puncte.

Concret, adîncind această analiză, constatăm că ceramica publicată și atribuită fazei MIC1 e reprezentată de două cești (Băiești—Aldeni și Sărata Monteoru) a căror formă și decor sînt foarte apropiate de vasele fazei MIC2 cu decor incizat, o toartă (Beciu), iar în rest doar simple menționări ale existenței acestei etape fără prezentarea vreunui material ilustrativ. O situație identică o găsim și în cazul fazei următoare: un singur vas (Sărata Monteoru) și nu mai mult de 6 fragmente ceramice din 4 așezări prezintă și caracterizează faza MIB.

Discrepanța dintre numărul punctelor și bogăția materialului MIC3 — Ic2, pe de o parte și MIC1 — Ib, pe de altă parte, de asemenea, necunoașterea cvasitotală a acestor două faze din urmă, nu poate fi explicată doar printr-o lacună a cercetării. Este posibilă existența unor niveluri MIC1 — Ib, intermediare între MIC2 și MIA în așezarea eponimă, dar, pe baza cunoștințelor noastre din prezent nu putem să generalizăm situația de la Sărata Monteoru la întreaga arie culturală. Din acest motiv, pînă la apariția unor date sigure, bazate pe analiza și publicarea integrală a materialelor din nivelurile MIC1 — MIB de la Sărata Monteoru, socotim că faza MIA succede (la o perioadă de timp ce nu poate fi precizată) etapa MIC2.

Înainte de a analiza cauzele care, credem, au provocat modificări în structura culturii Monteoru, post MIC2, este necesar să prezentăm succint ceramica fazei MIA și elementele noi semnalate la această dată.

Ceramica etapei *Monteoru Ia* continuă formele întîlnite în faza MIC2 cu decor incizat. Tipurile principale în circulație sînt *ceștile* cu una sau două torți, *askosurile*, *amforele*, *străchinile* cu marginea țesită. Elementele noi care apar acum constau în suprainălțarea maximă a torților, înălțarea marginii ceștilor în regiunea opusă torții sau apariția torților care au în partea superioară o platformă triunghiulară, un ultim element de evoluție a torții cu șa și prag din fazele MIC3 — Ic2. Dealtfel acest tip de toartă va dispărea la sfîrșitul fazei MIA. În faza MIC2 s-a constatat lățirea pragului și înălțarea marginilor la toarta cu șa și prag, modificare ce tipologic, va duce în etapa MIA la crearea torților cu marginile mult dezvoltate și transformate în două cupe sau discuri, asemănătoare căștilor de radio. Pe aceeași linie de evoluție tipologică se vor naște în această fază torțile decorate cu capete de berbeci (fig. 4/5; 5/1,9; 11/1—12).

Trăsături noi sînt constatate și în ornamentica fazei MIA. Decorul este general incizat: apar ghirlandele, liniile scurte, triunghiurile și

²³ *Ibidem*, nota 76.

Fig. 8. Ceramică Monteoru Ic3 (1–7, 10–13 Cîrlomănești) și Monteoru Ic2 (8–9 Cîrlomănești).

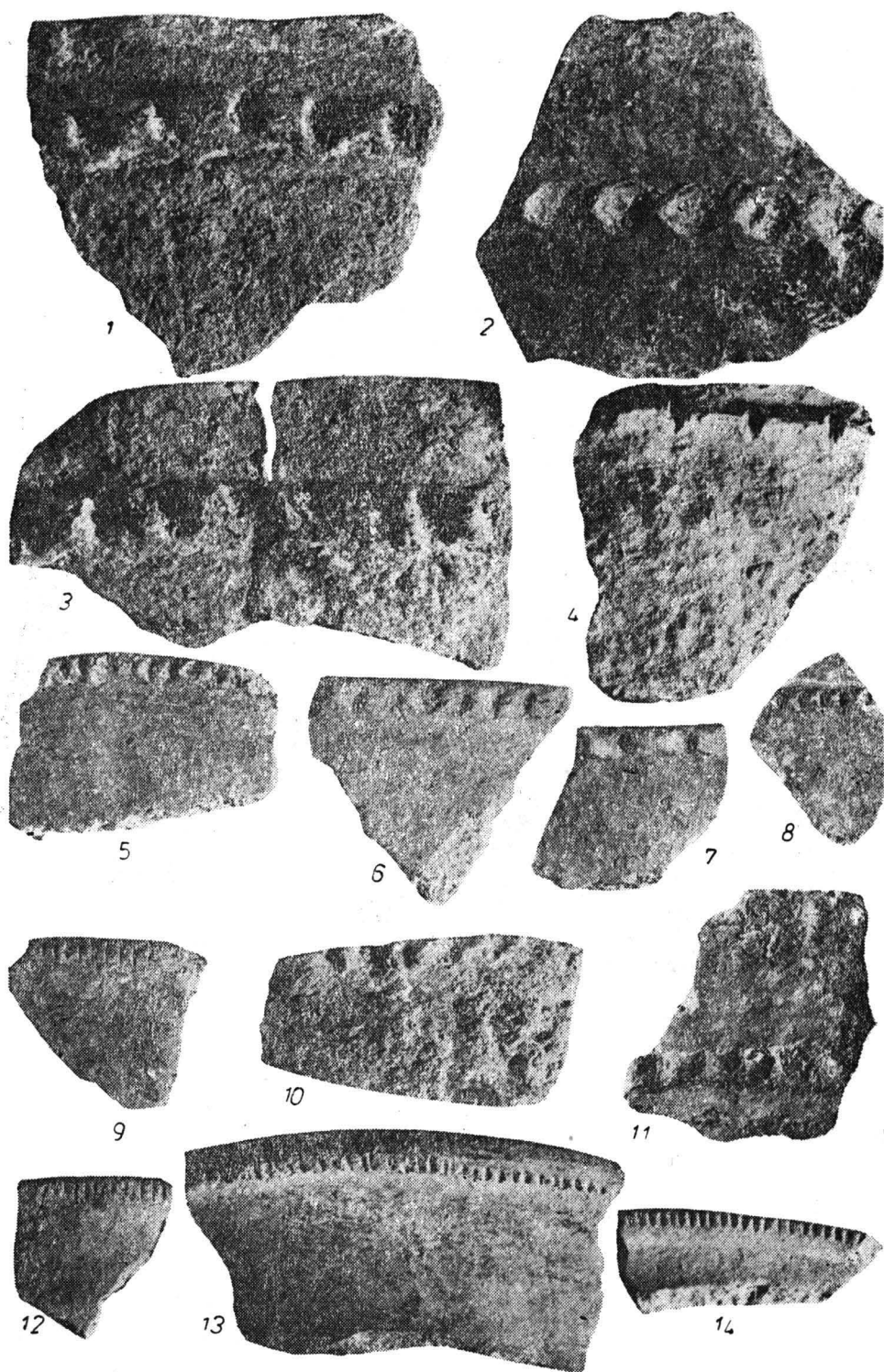

Fig. 9. Ceramică Monteoru Ic3 (1 – 14 Cîrlomănești).

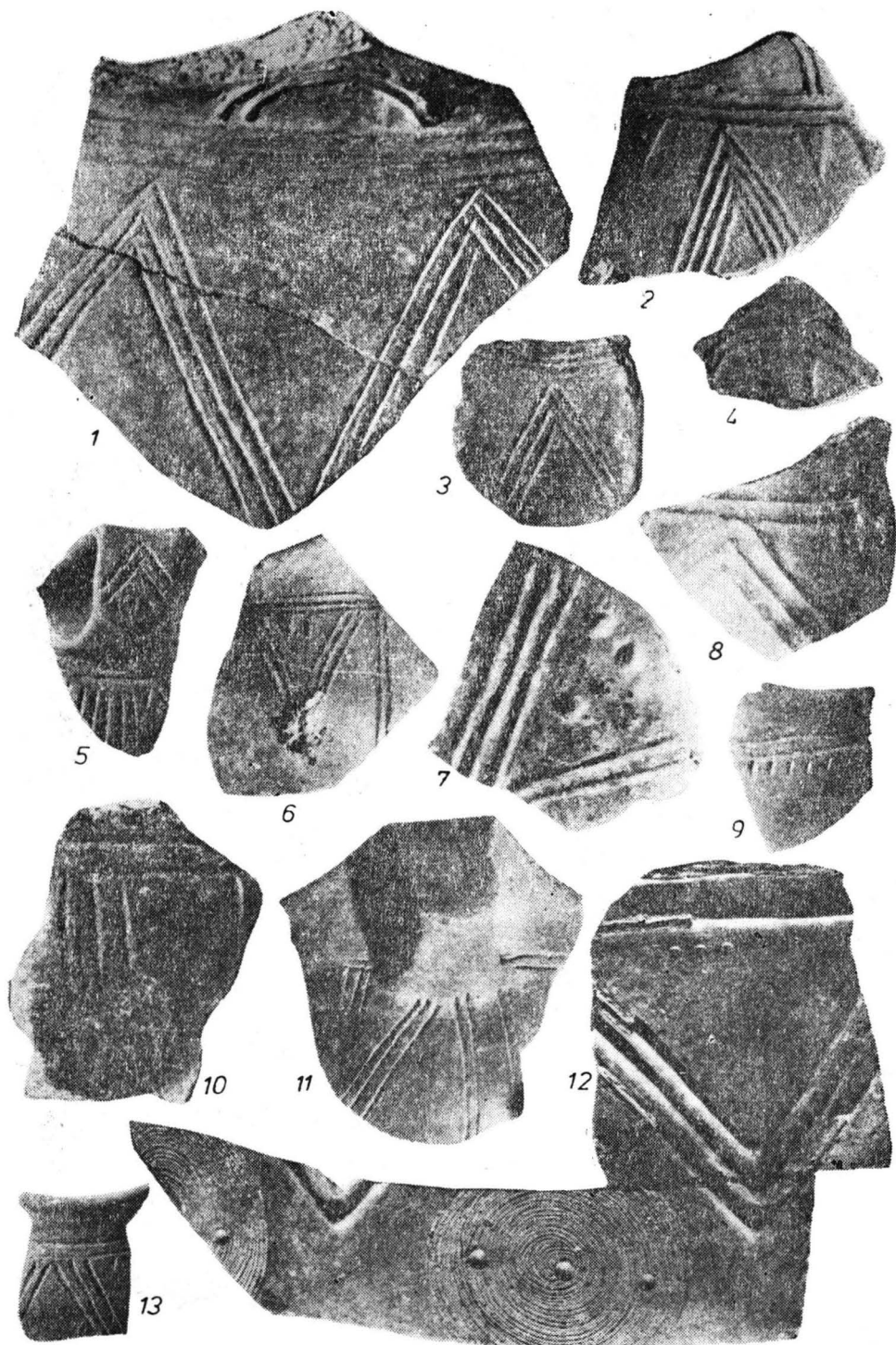

Fig. 10. Ceramică Monteoru Ic2 (1–13 Cirlomănești).

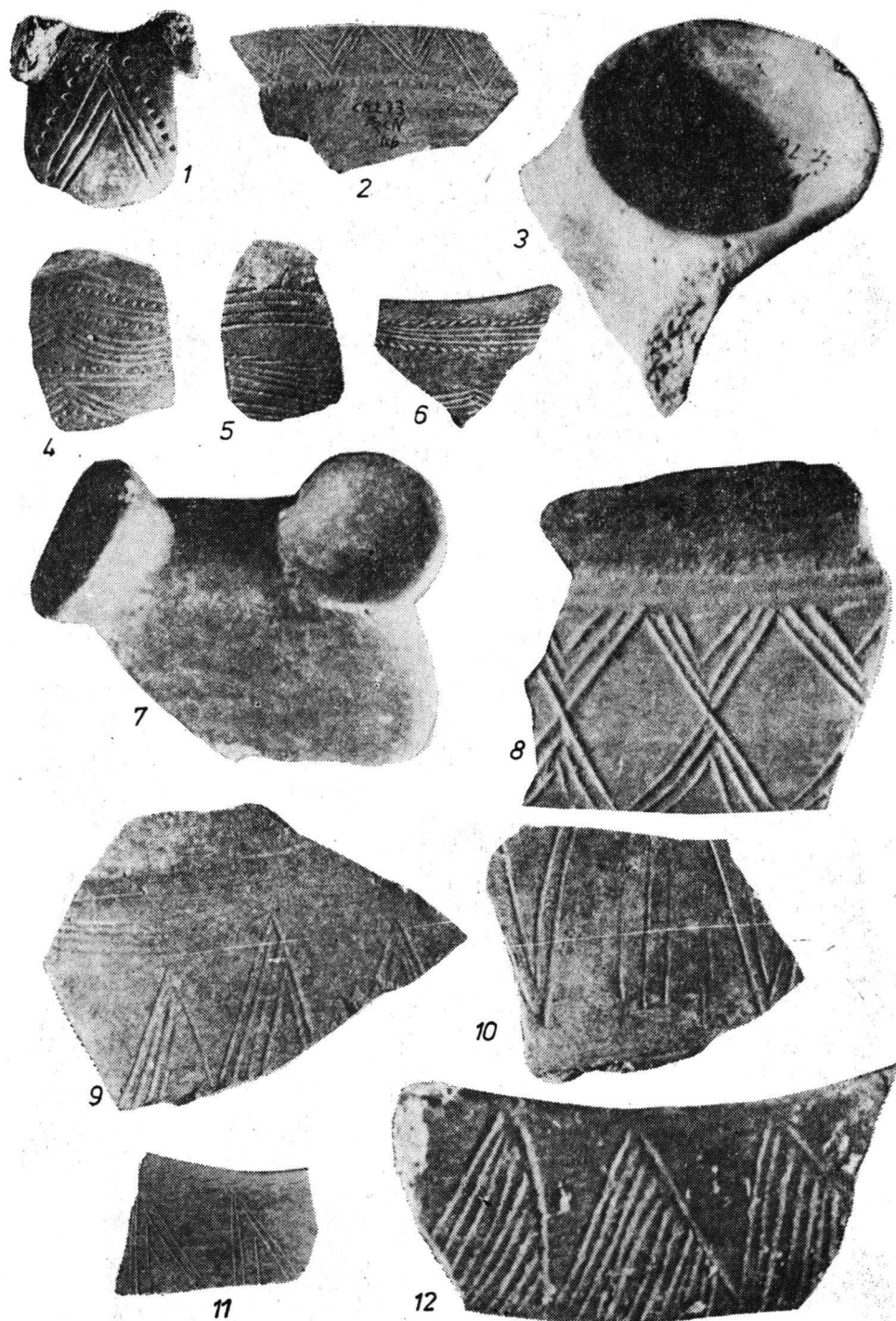

Fig. 11. Ceramică Monteoru Ia (1–12 Cîrlomănești).

romburile hașurate, care vor caracteriza și etapele următoare, continuându-se, ca și în faza MIc2, liniile incizate duble sau simple dispuse în zona de unire git-corp, briuri cu mici creștături, proeminente, butoni.

Analiza culturii Monteoru sesizează în perioada ulterioară fazei MIc2 o serie de tulburări, care vor constitui un punct de cotitură în evoluția triburilor din această arie culturală.

S-a observat deja că în perioada MIc2 — MIa încetează extinderea teritorială începută anterior, paralel cu restrângerea numărului așezărilor și chiar, semnificativ, fortificarea acestora în Moldova încă de la începutul etapei MIc2²⁴. Cauza a fost pusă de Marilena Florescu pe seama culturii Belopotock, care reprezenta „un pericol inerent” de pătrundere dinspre nord²⁵. Demonstrația rămâne însă neconvingătoare atît timp cît constatăm că fortificarea așezărilor monteorene începe cel mai devreme nu în nordul Moldovei, ci în sudul ei, la Fitionești, în etapa MIc3²⁶ și că faza MIc2 rămîne punctul culminant atins de extinderea spre nord a culturii.

Cîteva descoperiri mai noi, ca și reinterpretarea altora deja cunoscute, ne vor permite înțelegerea mai clară a evenimentelor petrecute în aria culturii Monteoru în perioada dintre fazele MIc2 și MIa.

Harta circulației topoarelor de tip Osebiți, cu patru exemplare pe teritoriul României (Osebiți, Măcin, Cernătești și localitate necunoscută), indică cu certitudine originea estică a acestora. Tipul în discuție, cu o foarte mare concentrare în zona dintre Nipru și Don este datat în prima etapă a bronzului mijlociu (1700 — 1500 î.e.n.), topoarele respective fiind vehiculate de purtătorii culturii catacombelor²⁷. Piesele acestui tip din răsăritul lanțului carpatin probează contacte Monteoru (topoarele de la Osebiți și Cernătești au fost găsite în medii monteorene) cu cultura catacombelor începînd încă de la nivelul fazei MIc3, momentul fortificării așezării de la Fitionești.

Tot culturii catacombelor îi pot fi atribuite descoperirile făcute într-un tumul la Sudiți²⁸, de unde provin două vase întrutotul asemănătoare celor din aria acestei culturi²⁹. Datarea complexului de la Sudiți în perioada mijlocie a culturii catacombelor — al doilea sfert al mileniului II î.e.n.³⁰ — nu poate depăși momentul fazei MIa, îngroparea nefiînd mult anterioară acestei etape.

O descoperire deja cunoscută, dar care nu a fost pusă în legătură cu mediul cultural învecinat, o constituie tumulul de la Smeieni, care cuprindea mai multe înmormîntări, grupate de V. Teodorescu în cîteva faze distincte³¹. Printre acestea interesează prezentarea noastră mormintele din prima și a doua fază, aparținînd culturii Iamnaia (timpurie și tîrzie), din a treia — morminte cu catacombe, ca și din a patra fază. După observațiile autorului săpăturii, grupul de morminte din faza a III-a (catacombe)

²⁴ Marilena Florescu, *op. cit.*, p. 111.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Idem, *Danubius*, 4, 1970, p. 97—98.

²⁷ S.N. Korenevski, *SA*, 4, 1976, p. 16—31.

²⁸ Săpături inedite V. Teodorescu și V. Drămbocianu.

²⁹ T.B. Popova, *Plemenî katakombnoi kulturi*, Moscova, 1955, fig. 8/1,4.

³⁰ *Ibidem*, p. 28.

³¹ Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 273—283.

este posterior celor aparținând fazei I (Iamnaia) și anterior mormintelor din faza a IV-a. Deoarece se cunoaște momentul cînd cultura Iamnaia țirzie din zona vestică a ariei sale de răspîndire a fost dizolvată de cultura catacombelor, care înainta spre vest — sfîrșitul primei jumătăți a mileniului II î.e.n.³² — putem presupune că grupul de morminte din faza a III-a de la Smeieni cu înmormintări în catacombe aparține acestei date. Faza a IV-a de la Smeieni a fost presupusă aparținînd culturii Tei pe baza unui castron aflat în mormîntul 7³³. Aceleiași culturii îi aparține o ceașcă Tei II descoperită în condiții neprecizate tot în complexul de la Smeieni, care cronologic nu poate să aparțină decît mormintelor grupei III — cu catacombe — sau celor presupuse Tei. Deoarece faza Tei II a fost paralelizată cu Monteoru Ia, reiese că purtătorii culturii cu catacombe înmormînați la Smeieni nu pot fi decît contemporani sau anteriori fazei M Ia.

O situație identică o constatăm și în alte două locuri din nord-estul Munteniei: un mormînt de la Baldovinești, alogen, datat printr-o ceașcă Tei II ³⁴ și altul la Ploiești-Triaș, de același caracter, cu importuri Monteoru Ia ³⁵. De menționat că toate aceste descoperiri au fost făcute la periferia sau chiar în mediu monteorean, probînd contacte între purtătorii culturii catacombelor sau grupuri nord-pontice cu cultura Monteoru în perioada M Ic2 — Ia.

Paralel cu sesizarea acestor contacte constatăm în întreaga arie a culturii Monteoru o mai mare receptivitate față de influențele străine, în special miceniene, odată cu faza M Ia. Semnalate deja pentru diverse categorii de obiecte ³⁶, influențele amintite sînt observate și în ceramica fazei. Remarcăm un vas-cizmuliță de la Cernătești a cărui talpă reproduce fidel forma unui scut micenian (fig. 5/1).

Legăturile culturii Monteoru cu grupurile culturale învecinate sînt elocvent demonstrate de circulația psaliilor cu corpul în formă de disc. Analiza formei, aria de circulație și încadrarea cronologică au permis gruparea psaliilor cu corpul discoidal în două tipuri distincte: tipul principal I și II, fiecare cuprinzînd mai multe variante regionale ³⁷. Piese din cadrul primului tip principal, de o origine sudică, reliefează contacte între mai multe medii culturale (helladic, Monteoru, catacombe și altele) începînd cu nivelul fazei M Ia.

Sintetizînd cele prezentate mai sus, constatăm în aria culturii Monteoru, începînd cu sfîrșitul fazei M Ic2, o serie de transformări care vor duce la schimbarea aspectului cultural din etapa M Ia. Acestea sînt observate

³² V. A. Sofronov, *Voprosi, ohrani, klassifikacii i ispolzovanie arheologiceskih pamiatnikov*, Moscova, 1974, p. 170—173.

³³ Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 279.

³⁴ N. Harțușche, SCIV, 26, 1973, 1, p. 16; interpretarea materialelor Tei ca importuri în mediu alogen, vezi la Petre Roman, *ActaArchCarp*, 15, 1975, p. 157.

³⁵ I. Nestor, *Raport asupra activității științifice a MNA în anii 1942—1943*, București, 1944, p. 29—31. Dinu V. Rosetti, *Materiale*, 6, 1959, p. 809—810 și Vlad Zirra, *MIA Chișinău*, 1960, p. 103, vor menționa descoperirea unor elemente M Ia la Ploiești-Triaș pe baza informațiilor primite de la I. Nestor.

³⁶ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 23.

³⁷ Alexandru Oancea, în *Thraco-Dacica*, 1976, p. 59—77.

prin restrângerea numărului așezărilor, fortificarea lor, concentrarea descoperirilor, mai ales în faza MIIa și în continuare în zona Buzău — Vrancea, apariția la periferia culturii Monteoru a unor morminte care semnalează prezența unor grupuri de populații răsăritene ³⁸, o mai mare receptivitate în acceptarea și vehicularea unor influențe străine, dar mai ales schimbarea faciesului cultural prin trecerea de la perioada I (Ic4 — Ic2) a culturii, la etapa a II-a, faza *Monteoru Ia* reprezentînd o perioadă intermediară, de constituire a acelor elemente care vor deveni definitorii pentru fazele finale ale culturii *Monteoru*.

Observații asupra ceramicii din fazele *Monteoru II* și *III*, alături de analiza circulației mai multor categorii de obiecte, deja realizată ³⁹, permite o mai precisă încadrare cronologică a etapelor finale ale culturii *Monteoru* și paralelizarea lor cu culturile învecinate.

Descoperirea unui fragment ceramic MII la Cățelu Nou ⁴⁰ alături de materiale datînd din faza Tei III și, de asemenea, menționarea unor materiale Tei III în stratul MII (MIIa) din așezarea eponimă ⁴¹, constituie dovada unor contacte între culturile *Monteoru* și Tei la nivelul fazelor *Monteoru II* — Tei III. La același orizont cronologic *Monteoru II* — Tei III sînt sesizate, prin circulația mai multor categorii de obiecte ⁴², contacte între purtătorii culturii *Monteoru* și cei ai culturii *Coslogeni* de la începutul primei faze de evoluție ⁴³.

Compararea tuturor trăsăturilor caracteristice din etapele finale ale culturii *Monteoru* ne-a permis ipoteza unor relații de contemporaneitate între nivelul *Monteoru IIb* din așezarea eponimă și ultima fază de existență a culturii, *Balintești—Gîrbovăț*, etapă cronologică pe care am numit-o *Monteoru III* ⁴⁴. Deosebiriile dintre materialele de tip MIIb provenind de la Sărata *Monteoru*, Tirgșor, Săpoca, Pîrscov, Pietroasa Mică-Dogaru, Cîrlomănești-La Arman și alte descoperiri din Muntenia și cele de tip *Balintești—Gîrbovăț—Căbești* sînt neglijabile, nepermițîndu-ne să le grupăm în două etape cronologice distincte.

Etapa *Monteoru III* poate fi paralelizată cu fazele Tei IV și *Coslogeni I*, pe baza unor importuri ceramice Tei IV în așezarea monteoreană de la *Gîrbovăț* ⁴⁵ și *Coslogeni I* în depunerea MIII de la Pîrscov (fig. 5/5). De asemenea, descoperirea unui fragment de vas în necropola MIII de la Pietroasa Mică, de același tip cu un pahar de la Giulești-Sirbi, datînd din faza Tei IV ⁴⁶, dovedește încă o dată contemporaneitatea fazelor MIII — Tei IV (fig. 5/6). Orizontul cronologic reprezentat de fazele MIII — Tei IV — *Coslogeni I* este anterior culturii Noua. Argumente în acest sens se bazează pe un grup numeros de piese care au circulat în medii *Monteoru*, *Coslogeni* și Tei, de la orizontul *Monteoru II* — Tei III

³⁸ Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria lucrilor timpurii*, I, *Epoca bronzului* (ms.).

³⁹ Alexandru Oancea, *Cercetări arheologice*, 2, 1976, p. 205 — 224.

⁴⁰ Valeriu Leahu, *SCIV*, 17, 1966, 1, p. 12 — 13, fig. 5/2.

⁴¹ I. Nestor, *op. cit.*, p. 27.

⁴² Alexandru Oancea, *loc. cit.*

⁴³ Sebastian Morintz, *op. cit.*

⁴⁴ Alexandru Oancea, *op. cit.*, p. 224.

⁴⁵ Valeriu Leahu, *Cultura Tei*, București, p. 166.

⁴⁶ *Ibidem*, pl. XI/6.

— începutul fazei Coslogeni I și sfîrșind cu orizontul cronologic reprezentat de fazele Monteoru III — Tei IV — Coslogeni I ⁴⁷. Psaliile cu corpul în formă de disc aparținînd primului tip principal, sceptrele de piatră, acele cu placă rombică ⁴⁸, pumnalele cu limba la mîner și umerii căzuți, nu sînt cunoscute inventarului culturii Noua, situînd-o pe aceasta într-un orizont cronologic posterior aceluia reprezentat de fazele Monteoru III — Tei IV — Coslogeni I. Semnificativă este descoperirea unor piese caracteristice culturii Noua — omoplații crestați — la Otopeni, Fundenii Doamnei ⁴⁹ și Lupșanu ⁵⁰ în nivele reprezentînd ultimele faze ale culturilor Tei și Coslogeni. Omoplații crestați descoperiți în așezări Tei V și Coslogeni II ne permit să paralelizăm aceste faze cu cultura Noua. Lipsa unor descoperiri de omoplați crestați în fazele Tei IV și Coslogeni I ⁵¹, le situează pe acestea și implicit întregul orizont cronologic Monteoru III — Tei IV — Coslogeni I, într-o perioadă anterioară culturii Noua.

NEW DISCOVERIES FROM THE BRONZE AGE, BUZĂU COUNTY. ABOUT THE CHRONOLOGY OF THE MONTEORU CULTURE

(ABSTRACT)

The author of this study presents the chronology of the Monteoru culture analysing a rich original material emerged from his own investigations, archeological diggings and general scientific researches.

The first phase of the Monteoru culture — M1c4 — was identified in settlements and graves in the north-east of Muntenia. The pottery of that period was related with the Glina-Schneckenberg culture. It probably grew from that culture blent with some western influences, difficult to explain at present.

In form and ornamentation the ceramics of the Monteoru Ic4 was carried on in the next phases Ic3 and M1c2. It is the time when the typical and outstanding elements of the Monteoru culture grow up. More than 150 settlements and necropoles from these phases are known. Although the authors of the archeological diggings at Sărata Monteoru consider that the phase M1c2 is followed by the phases M1c1, M1b and M1a, marking the end of the first period in the evolution of the culture, presentday reality imposes to consider the phase M1a succeeding the phase M1c2.

Before M1c2 some unrests marked an important event in the development of those tribes. The cultural expansion ceased at that time parallel with the very few settlements and the fortification of those ones from the early phase M1c2. The cause of these events is to be found in the relations

⁴⁷ Alexandru Oancea, *op. cit.*, *loc. cit.*,

⁴⁸ Sebastian Morintz și Niță Anghelescu, SCIV, 21, 1970, 3, p. 411 — 412.

⁴⁹ Valeriu Leahu, CAB, 1, f.a., p. 310 ; 6, 1968, fig. 5/4.

⁵⁰ Sebastian Morintz, *op. cit.*

⁵¹ Informații, Valeriu Leahu și Sebastian Morintz.

between the Monteoru culture and the bearers of the north-pontic groups culture.

This hypothesis is supported by the following elements: the map of the axes circulations (type Osebiți, with their origin in the zone of Dnieper and Don — 2 copies, M1c3), the discoveries of some catacomb graves at Sudîți and Smeieni, Buzău, dated between M1c2—M1a, or other graves of some north-pontic groups, contemporary to the phase M1a, near the area of the Monteoru culture, at Baldovinești and Ploiești-Triaș.

In the late phase M1c2 plenty of changes transform the cultural aspect of the period M1a, a fact proved by the few settlements, their fortification, the concentration of the discoveries especially in M1a at Buzău-Vrancea, a greater receptivity in the acceptance and transport of some foreign influences.

The transformations in the phases M1c2—M1a will contribute to a different cultural aspect of the following phases MII and MIII.

Chronologically, the phase MII is contemporary to the third phase of the Tei culture and the first period of the Coslogeni culture. The chronological horizon Monteoru II — Tei III — the beginning of the first phase of the Coslogeni culture is followed by another chronological horizon Monteoru III — Tei IV — Coslogeni I.

This chronological horizon is prior to the last chronological period of the bronze epoch from Moldavia and Muntenia represented by the cultures Tei V — Coslogeni II — Noua.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Ceramics of the Glina III-Schneckenberg (6 Cîrlomănești) and Monteoru Ic4 (1—5, 7—9 Cîrlomănești) types.

Fig. 2. Ceramics of the Monteoru Ic4 (1, 3, 6, 8 Cîrlomănești) and Monteoru Ic3 (2, 4, 7 Cîrlomănești).

Fig. 3. Ceramics of the Glina III-Schneckenberg type (3 Cîrlomănești), Monteoru Ic4 (5 Fintinești; 8—9 Săpoca) and Monteoru Ic3 (1 Băiești—Aldeni; 2, 4 Cîrlomănești; 11—12 Săpoca); bronze (6—7 Cîrlomănești).

Fig. 4. Ceramics of the Monteoru Ic3 (1, 6 Cîrlomănești), Monteoru Ic2 (3—4 Cîrlomănești) and Monteoru Ia (5 Cîrlomănești).

Fig. 5. Ceramics of the Monteoru Ic3 (2—3 Săpoca; 4 Cîrlomănești; 8 Fintinești), Monteoru Ic2 (7 Săpoca), Monteoru Ia (1 Cernătești; 9 Săpoca); ceramics of the Coslogeni (5 Pîrșcov) and Tei (6 Pietroasa Mică) types.

Fig. 6. Ceramics of the Glina III-Schneckenberg type (1 Săpoca; 4 Cîrlomănești) and Monteoru Ic4 (2—3, 5—9 Cîrlomănești).

Fig. 7. Monteoru Ic4 ceramics (1—8 Cîrlomănești).

Fig. 8. Ceramics of the Monteoru Ic3 (1—7, 10—13 Cîrlomănești) and Monteoru Ic2 (8—9 Cîrlomănești).

Fig. 9. Monteoru Ic3 ceramics (1—14 Cîrlomănești).

Fig. 10. Monteoru Ic2 ceramics (1—13 Cîrlomănești).

Fig. 11. M1a ceramics (1—12 Cîrlomănești).